

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

2026 оны ...дугаар сарын ...-ны өдөр

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн¹ Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж, мөн Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд шүүхийн эрхэм зорилгыг хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх, шударга шүүхээр шүүлгэх иргэний эрхийг хангах гэж тус тус заажээ.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн² 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний 7.3.2-т “хорих байгууллагын тогтолцоог бүсчилсэн хэлбэрээр хөгжүүлнэ” гэж, 7.4.8-д “ял шийтгэгдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх, суллагдахад бэлтгэх, нийгмээс тусгаарлахгүйгээр ялын бодлогыг хангах зорилгоор “Цахим хяналтын төв”-ийг байгуулж, пробацын тогтолцоог хөгжүүлнэ” гэж, 7.4.14-т “үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх замаар хоригдлын ажлын байрыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн үр ашгийг сайжруулан, улсын төсвийн ачааллыг бууруулна” гэж тус тус заасан.³

Түүнчлэн Монгол Улсын хууль тогтомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийн⁴ 47-д Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулахаар, мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн⁵ 4.1.1.8-д “..., Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тухай хуулиудыг бүрэн процессжуулан хуульчилна” гэж, 4.2.1.11-д “ялын бодлогыг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулж, ялтныг хөдөлмөрлөх нөхцөлөөр хангаж, гэмт хэргийн улмаас бусдад учруулсан хохирол барагдуулалтыг нэмэгдүүлэх, ялтныг нийгэмшүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ” гэж, 3.2.2.7-д “... иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, ... эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно” гэж тус тус заасан.

1.2.Практик хэрэгцээ, шаардлага

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1992 оны 1 дугаарт нийтлэгдсэн.

² Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын хавсралт.

³ Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоол “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2020 оны 25 дахь дугаарт нийтлэгдсэн.

⁴ Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 оны 181 дүгээр тогтоолын хавсралт.

⁵ Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралт.

Нэг.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг боловсронгуй болгох дараах практик хэрэгцээ, шаардлага үүссэн:

1.2017 онд батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар эрүү, зөрчил, иргэн, захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг журамлан, нэгдсэн тогтолцоогоор хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан. Гэвч хуулийн хэрэгжилтийн явцад иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг ял, шийтгэл эдлүүлэх чиг үүрэгтэй нэг тогтолцоонд хамруулсан зохицуулалт нь практикт тодорхой хүндрэл үүсгэж байна.

Тухайлбал, иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь шүүх засаглалаас салангид байдлаар хэрэгжиж ирсэн тул шүүхийн шийдвэр заавал биелэгдэх баталгааг хангах, иргэд, бизнес эрхлэгчдийн зөрчигдсөн эрхийг шуурхай, үр дүнтэй сэргээх нөхцөлийг бүрэн бүрдүүлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Харин олон улсын туршлагаас харахад, иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл нь ял, шийтгэл эдлүүлэх ажиллагаанаас чиг үүрэг, зорилго, арга хэрэгслийн хувьд ялгаатай тул тогтолцооны хувьд бие даасан байдлаар, ихэвчлэн гүйцэтгэх засаглал, эсхүл шүүхийн харьяанд, шүүхийн хяналт, зохицуулалтын дор хэрэгждэг нийтлэг жишиг байна. Иймд иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг ял, шийтгэл эдлүүлэх тогтолцооноос салгаж, гүйцэтгэлийн үр дүнд суурилсан урамшууллын тогтолцоог бий болгон, шүүхийн шийдвэрийг шуурхай, бодитой, үр дүнтэй биелүүлэх бие даасан, мэргэшсэн тогтолцоонд үе шаттайгаар шилжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага бий болсон.

Олон улсад төрийн, хувийн, холимог тогтолцоонууд хэрэгжиж байгаа бөгөөд үр дүнгийн хувьд хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоо илүү байгаа нь ажиглагдаж байна. Хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоонд шилжсэн улс орнууд болох Казахстан, Гүрж, Болгар, Эстони зэрэг улс орнуудын туршлагаас харахад иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг төрийн байгууллага дангаар хэрэгжүүлэх тогтолцооноос татгалзаж, эхний ээлжид төр, хувийн хэвшлийг хослуулсан холимог загварыг хэрэгжүүлж, тодорхой хугацаанд үр нөлөөг нь үнэлсний үндсэн дээр хувийн шийдвэр гүйцэтгэл илүү үр ашигтай нь нотлогдож, уг тогтолцоонд үе шаттайгаар бүрэн шилжсэн нийтлэг зүй тогтол байна.

Иймд иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийг ял, шийтгэл эдлүүлэх тогтолцооноос салгаж, үе шаттайгаар хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн бие даасан, мэргэшсэн, гүйцэтгэлийн үр дүнд суурилсан тогтолцоонд шилжүүлэх, тодруулбал, жил бүр 10 хувийг хувийн шийдвэр гүйцэтгэл хэлбэрт шилжүүлж, 10 жилийн дараа гэхэд иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг бүрэн хэмжээгээр хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоогоор хэрэгжүүлдэг болох эрх зүйн орчныг бий болгох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн байна.

2.Монгол Улсын Засгийн газрын 2025 оны 206 дугаар тогтоолын 1.2-т эрхлэх асуудлын хүрээнд хамаарах захиргааны хэм хэмжээний актуудад дүн шинжилгээ хийж, тэдгээрийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 27¹ дүгээр зүйлд нийцүүлэх, захиргааны хэм хэмжээний актаар зохицуулж байгаа харилцааг хууль тогтоомжоор зохицуулах хуулийн төслийг боловсруулан 2026 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрийн дотор Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэн, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газрын гишүүдэд даалгасан.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хүрээнд хэрэгжүүлдэг олон харилцааг дүрэм, журмаар зохицуулж байна. Тухайлбал, хоригдлын хөдөлмөрийн

хөлснөөс суутгал хийх, хорих ангийн болон хувийн өмчийн хуулийн этгээдийн үйлдвэрлэлээс олсон орлогыг хуваарилах, түүнд хяналт тавих, сахилгын байр, тусгаарлах тасалгааны нөхцөл, цагдан хоригдож байгаа болон хорих ял эдэлж байгаа гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хорих анги, баривчлах байрны журам зэрэг чухал харилцаанууд захиргааны хэм хэмжээний актаар зохицуулагдаж байна.

Иймд дээрх дүрэм, журамд дүн шинжилгээ хийж, хүний эрхэд аливаа сөрөг үр дагавар үүсгэж болзошгүй цөм харилцааг хуульд тусгаж, хууль хүн бүрд адил тэгш хэрэгждэг байх зарчмыг хангаж, журам, дүрмийн тоог цөөлөх талаарх Монгол Улсын Засгийн газрын бодлого, чиглэлтэй нийцүүлэх шаардлага үүсэж байна.

3.2025 оны байдлаар 4649 хоригдол ял эдэлж байгаагаас 3557 хоригдол буюу нийт хоригдлын 77.7 хувийг ажлын байраар хангаж, 623.5 сая төгрөгийн цалин хөлсний орлого олсон байна.

Гэвч 2024 онд хорих ангийн үйлдвэрлэлд 1307, аж ахуйн үйлчилгээнд 328 хоригдол, аж ахуй нэгжид гэрээгээр 120 буюу нийт 1775 хоригдол /нийт хоригдлын 38 хувь/ хөдөлмөрт хамрагдсан нь хоригдлыг хөдөлмөрт хамруулах хуульд заасан зорилт бүрэн дүүрэн хэрэгжихгүй байгааг илтгэж байна.

Мөн хоригдлын хохирол, төлбөр барагдуулалт туйлын хангалтгүй хэмжээнд байна. Тодруулбал, 2025 онд нийт 1581 хоригдол 255,9 тэрбум төгрөгийн хохирол, төлбөртэй байснаас ердөө 1 хүрэхгүй хувь нь хохирол, төлбөрөө барагдуулсан байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 215 дугаар зүйлийн 215.5 дахь хэсэгт хоригдлын хөдөлмөрийн норм, хөлсний үнэлгээг хөдөлмөрийн үр дүнд нь тохируулан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын дарга батлахаар, мөн хоригдлын хөдөлмөрийн үнэлгээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс багагүй байхаар заасан. Энэхүү зохицуулалтын хүрээнд хоригдлын нэг өдрийн цалинг 3929 төгрөгөөс дээш байхаар тогтоож, хоригдлыг гэрээгээр ажиллуулах журмын дагуу хөдөлмөр эрхлүүлж байна.

Гэвч дээрх зохицуулалт нь хөдөлмөрийн хөлсний үнэлгээг зах зээлийн жишиг үнэтэй уялдуулах, хөдөлмөр эрхлэлтийг бодитоор дэмжих, хоригдлын хохирол, төлбөр барагдуулах үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд хангалтгүй байна. Иймд хоригдлын хөдөлмөрийн хөлсний үнэлгээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнд суурилан тогтоох механизмыг илүү тодорхой болгож, аливаа албан тушаалтны үзэмжээр тогтоох боломжийг хязгаарлах шаардлага үүсэж байна. Ингэснээр хоригдлын хөдөлмөрийн хөлс зах зээлийн жишиг үнээс хэт доогуур тогтоогдохоос сэргийлж, хөдөлмөр эрхлэлтийг бодитоор дэмжих нөхцөл бүрдэх боломжтой. Түүнчлэн хоригдлын хөдөлмөрийн хөлсний тодорхой хувийг улсын төсөвт төвлөрүүлж, үлдэх хэсгийг хохирол барагдуулах, төлбөр төлөх, суллагдах үед нь хуримтлал үүсгэхэд зарцуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох практик шаардлага үүсэж байна.

Эдгээр өөрчлөлт нь хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлтийг тогтвортой нэмэгдүүлэх, хариуцлагыг дээшлүүлэхийн зэрэгцээ Монгол Улсын урт хугацааны бодлогын баримт бичигт тусгагдсан үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх, хорих байгууллагын ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн үр ашгийг сайжруулах, улмаар улсын төсвийн ачааллыг бууруулах зорилтыг ханган хэрэгжүүлэхэд чиглэнэ.

Мөн улс орны бүтээн байгуулалт, бүсчилсэн хөгжилд хоригдлыг ажиллуулах зорилгоор хорих ангийг нүүдлийн хэлбэрээр зохион байгуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох хэрэгцээ бий болж байна.

Түүнчлэн эрүүгийн хариуцлагын зорилтын хүрээнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгэмшүүлэх, хоригдолд мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлж, хөдөлмөрийн дадал олгох, нийгмийн амьдралд бие даан ухамсартайгаар оролцох чадвартай, бие хүнийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн зохион байгуулалтын арга хэмжээг үе шаттай хэрэгжүүлэх шаардлага үүсэж байна.

Иймд нийт хоригдол, өсвөр насны хүний ял эдлүүлэх ажиллагааны журам, нөхцөлийг олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

4.Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодистой холбогдох эрүүгийн хэрэгт ял шийтгэгдсэн этгээдүүдийг бусад төрлийн ял эдэлж байгаа хоригдлоос тусгаарлан ял эдлүүлэх замаар сөрөг нөлөөлөл, гэмт зан үйлийн харилцан дамжих эрсдэлийг бууруулж, аюулгүй орчин бүрдүүлэх шаардлага үүссэн.

Үүний зэрэгцээ тэдгээрт зан үйл засах, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, донтох эмгэгийн эмчилгээ, нийгэмшүүлэх болон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн тусгай хөтөлбөр, арга зүйг хэрэгжүүлж, үр нөлөөтэйгээр хүмүүжүүлэх тогтолцоог бий болгох шаардлага бий болсон.

Хоёр.Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт:

Монгол Улс эрх зүйт төрийн үзүүлэлт /Rule of Law/-ийн иргэний эрхийн хамгаалалт үзүүлэлт, Дэлхийн банкнаас гаргадаг бизнес эрхлэх үзүүлэлт /Doing business index/-ийн гэрээний хэрэгжилт дэд үзүүлэлтээр урагшлахын тулд иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хувийн эрх зүйн хүрээн дэх зөрчигдсөн эрхийг үр дүнтэй, шуурхай сэргээх замаар шүүхийн шийдвэр заавал биелэгддэг байх зарчмыг хангах шаардлагатай болсон.

Эрх зүйт төрийн үзүүлэлт /Rule of law Index/-ээр 7 хүчин зүйлийг хэмждэг бөгөөд иргэний эрхийн хамгаалалт /civil justice/ нь эрх зүйт төрийн үзүүлэлтийн нэг үндсэн дэд үзүүлэлт болно.⁶ Тус дэд үзүүлэлтээр иргэнд учирсан хохирлыг тухайн улс тайван, үр дүнтэй аргаар иргэний эрх зүйн тогтолцоогоороо барагдуулж байгаа эсэх, тогтолцоо нь нээлттэй, боломжит үнэтэй эсэх, ялгаварлан гадуурхалт, авлига, төрийн албан хаагчийн зохисгүй нөлөөллөөс ангид эсэх, иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь үндэслэлгүйгээр удааширдаг эсэх, шүүхийн шийдвэр үр дүнтэй хэрэгждэг эсэхийг хэмждэг байна.⁷ Монгол Улс Civil Justice буюу иргэний эрхийн хамгаалалт үзүүлэлтийн дэд хүчин зүйл болох иргэний шийдвэр гүйцэтгэл үр дүнтэй байх үзүүлэлтээр 80 дугаарт жагсаж байна.⁸

Гэтэл Монгол Улс дахь иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааны биелэлт жилд дундажаар 20-30 хувьтай буюу хангалтгүй байна.

⁶ https://eucrim.eu/news/new-2022-rule-of-law-index/?fbclid=IwAR0-dsWAPqlyDA1nfabG2NdoMMNf4DZv_SmgeRSG1EvjeBsfeEPn_6YLuo

⁷ https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2022/Denmark/Civil%20Justice/?fbclid=IwAR2AdiPD05venmr2gS7ScAbnkiovqpPb7gWTjWERAc7YtZfTqVIBICeF_4Q

⁸ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2022/Mongolia/Civil%20Justice>

Өнгөрсөн жилийн байдлаар иргэний хэргийн 4.3 их наяд гаруй төгрөгийн үнийн дүн бүхий 87204 гүйцэтгэх хуудаснаас 1.1 их наяд төгрөгийн 183,451 гүйцэтгэх хуудас нь биелж, 3.4 их наяд төгрөгийн 83,212 гүйцэтгэх хуудас нь биелэгдээгүй үлдсэн бөгөөд шийдвэрийн биелэлт мөнгөн дүнгээр ердөө 21 хувьтай байна. Түүнчлэн дотоод, гадаадын арбитрын шийдвэрийн 70 орчим хувь нь биелэгдээгүй байна.

Түүнчлэн дотоод, гадаадын арбитрын шийдвэрийн биелэлтийг авч үзвэл, 2024 оны байдлаар 598 орчим тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий 140 гүйцэтгэх хуудсанд хамаарах шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанаас 19 гүйцэтгэх хуудсанд хамаарах 120 орчим тэрбум төгрөгийн мөнгөн дүн бүхий шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа биелэгдэж, дотоод, гадаадын арбитрын шийдвэр гүйцэтгэлийн биелэлтийн хувь мөнгөн дүнгийн хувьд 20.1 хувь буюу 478.5 тэрбум орчим төгрөгийн үнийн дүн бүхий арбитрын шийдвэр биелэгдээгүй байна.

Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны биелэлтэд сүүлийн 5 жилийн дунджаар дүн шинжилгээ хийхэд гүйцэтгэх хуудасны бодит биелэлт 54,4%, мөнгөн дүнгийн бодит биелэлт 24.1%, биелүүлбэл зохих гүйцэтгэх баримт бичгийн тоо сүүлийн 5 жилийн байдлаар 94,3%-аар өссөн.

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбогдуулан маш олон өргөдөл, гомдол Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдад хандан ирүүлдэг бөгөөд 2025 оны хууль зүйн салбарын 42,188 өргөдөл, гомдлын 8109 нь буюу нийт өргөдөл, гомдлын 19.2 хувь нь тус ажиллагаанд холбогдсон өргөдөл, гомдол байв. Үүнээс 64.9 хувь буюу 5265 нь иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой байна.

Гэвч шүүхийн шийдвэрийн биелэлт 70–80 хувь нь биелэхгүй байгаа атлаа нэг жилийн хугацаанд шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлсэн зөрчлийн хэрэгт шалгагдсан 60 иргэн, хуулийн этгээдээс ердөө 3-т нь Зөрчлийн тухай хуулиар торгох шийтгэл ногдуулсан нь хариуцлагын механизм бодит нөлөө үзүүлэхгүй, хэрэгжилт сул байгааг харуулж байна. Энэ нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч шуурхай торгууль оногдуулах, албадан ирүүлэх зэрэг шууд албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтыг нэн даруй бий болгох шаардлагатайг илтгэж байна. Олон улсын сайн туршлага ч шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг хангахад ийм шуурхай, шууд албадлагын механизм илүү үр нөлөөтэй болохыг нотолдог.

Жишээ дурдахад, 2015 онд 234.2 сая төгрөг гаргуулах шүүхийн шийдвэрт шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа эхэлж, барьцаа хөрөнгийг битүүмжилсэн боловч төлбөр төлөгч үнэлгээ, дуудлага худалдаатай холбоотойгоор удаа дараа гомдол гаргаж, шүүхийн захирамжаар 3 удаа түдгэлзүүлснээр ажиллагаа нийт 7 жил сунжирсан байна. Улсын дээд шүүх 2022 онд хэргийг эцэслэн шийдвэрлэсний дараа төлбөрийг бүрэн барагдуулсан ч энэ хугацаанд инфляц өсөж, 2015 онд авах ёстой мөнгөний худалдан авах чадвар мэдэгдэхүйц буурсан байна.

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны удаашрал нь төлбөр төлөгчид давуу байдал бий болгож, төлбөр авагчийн эрх, эдийн засгийн ашиг сонирхлыг бодитоор хохироодог бөгөөд учирсан алдагдлыг нөхөн сэргээх эрх зүйн механизм дутмаг байгааг энэхүү жишээ харуулж байна.

Олон улсын сайн туршлагаас үзэхэд шүүхийн шийдвэрийг шуурхай, бодитой биелүүлэхийн тулд төлбөр төлөгчид албадлага, хөшүүрэг үүсгэх буюу хугацаанд нь биелүүлэхэд эдийн засаг, эрх зүйн хөшүүрэг бий болгох арга хэмжээг цогцоор

хэрэгжүүлдэг. Тухайлбал, хугацаа хэтрүүлсэн тохиолдолд алданги, хүү тооцох, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой гомдлыг ердийн олон шатлалт шүүхийн журмаар бус шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч шуурхай шийдвэрлэх, төлбөр төлөлттэй эсэх мэдээллийг олон нийтэд ил тод байршуулах, мөн тодорхой эрх (жишээлбэл, гадаадад зорчих, амин хэрэгцээг хангахаас бусад зарим төрийн үйлчилгээ авах, төрийн хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдах зэрэг)-д хязгаарлалт тогтоох замаар шийдвэрийг хугацаанд нь биелүүлэх үр нөлөөтэй процессыг бий болгосон байдаг.

Иймд иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийг боловсронгуй болгох дараах хэрэгцээ, шаардлага байна:

1. Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч цэргийн албан хаагч байх нь практикт олон асуудал дагуулж, түүний хараат бус, бие даасан, мэргэжлийн байдал, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үр нөлөөтэй, шуурхай байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.

Манай улсад 304 шийдвэр гүйцэтгэгч, 50 гаруй ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч байгаа ч шийдвэр гүйцэтгэгчид туслах алба хаагч дутмаг байна. Гэтэл Гүрж улс 3 сая 800 мянга гаруй хүн амтай ч⁹ нийт 424 албан хаагчтай 158 шийдвэр гүйцэтгэгчтэй бөгөөд тэдэнд туслах 157 захиргааны албан хаагч, 57 шийдвэр гүйцэтгэлийн цагдаа байна.

Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн хэрэгжүүлэх чиг үүргийг шийдвэр гүйцэтгэгч бие даан гүйцэтгэх боломжтой төдийгүй шат дамжин зөвшөөрөл авснаар ажиллагаа удаашрах, зөвшөөрөл авахгүйгээр хариуцлага хүлээж, тэдгээр бүрэн эрхийг хэрэгжүүлж болохоор байна.

Тухайлбал, орон байранд нэвтрэн орох, гадаадад зорчих эрхийг түдгэлзүүлэх арга хэмжээг шийдвэр гүйцэтгэгч өөрөө бие даан авах боломжтой байна.

Түүнчлэн ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн хийх үйл ажиллагааг цахимжаар шийдэх боломжтой. Тухайлбал, ажиллагааг нээх, хаах, гүйцэтгэх баримт бичгийг буцаах, дуудлага худалдаа явуулах шийдвэр гаргах гэх мэт үйл ажиллагаа үүнд хамаарна. Ахлах, ерөнхий шийдвэр гүйцэтгэгчдэд жилд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбогдуулан олон гомдол ирдэг бөгөөд энэхүү чиг үүргийг шийдвэр гүйцэтгэл хариуцсан шүүгчид хариуцуулж, шуурхай шийдвэрлэх боломжтой.

Шийдвэр гүйцэтгэгч урамшуулалгүй мөртлөө цэргийн цолтой буюу дэслэгчээс хурандаа хүртэл цалингийн 26-36 хувийн цолны нэмэгдэл¹⁰ авдаг бөгөөд Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хуулийн¹¹ дагуу тэтгэмж, тэтгэврийн онцлог зохицуулалт үйлчилдэг.

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх алба хаагчдыг цэргийн эрдэмд сургах шаардлагагүй бөгөөд эрх зүйн болон эдийн засгийн бусад ур чадваруудыг сургах шаардлагатай талаар судалгаанд дурджээ.¹²

⁹ <https://www.worldometers.info/world-population/georgia-population/>

¹⁰ Засгийн газрын 1999 оны 38 дугаар тушаалын хавсралт.

¹¹ Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1994 оны 8 дугаарт нийтлэгдсэн.

¹² ЕСБХБ-ны хийсэн Монгол Улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны журам, холбогдох эрх зүйн актын шинэчлэлийн үзэл баримтлал, 2024.

БНСУ, ХБНГУ-ын хувьд шийдвэр гүйцэтгэгч нь төрийн захиргааны алба хаагч байх бөгөөд олон улсад шийдвэр гүйцэтгэгч төрийн албан хаагчийн цалингаас гадна гүйцэтгэсэн төлбөрийн үнийн дүнгээс тооцсон урамшуулал авах жишиг байна.

Иймээс шийдвэр гүйцэтгэлийг үр дүнтэй, шуурхай болгож, төлбөр авагчийн зөрчигдсөн эрхийг шуурхай сэргээх үүднээс иргэний шийдвэр гүйцэтгэгч цэргийн бус, төрийн алба хаагч байх, харин урамшууллыг зохистой хэмжээнд авах, цаашид үе шаттайгаар хувийн шийдвэр гүйцэтгэлд шилжүүлэх шаардлага үүсчээ.

2.Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч нь олон улсад гүйцэтгэлд суурилсан урамшуулал /performance based fee/-д тулгуурлан ажиллагаа явуулдаг байхад манай улсын хувьд тус зохицуулалт байхгүйгээс шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үр нөлөөтэй биш байна.

1996 оны Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хуулийг 2002 он хүртэл дагаж мөрдөж байсан ба энэ үед шийдвэр гүйцэтгэгч урамшуулал авдаггүй байсан байна.¹³ Харин 2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар шийдвэр гүйцэтгэгч цалингаас гадна урамшуулал авдаг болсон байжээ.¹⁴ Энэхүү зохицуулалт 2017 оны буюу одоогийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль батлагдах хүртэл хэрэгжсэн.

2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 83.1 дэх хэсэгт “Шүүхийн шийдвэрийг бодитойгоор гүйцэтгэсэн шийдвэр гүйцэтгэгчийг төлбөрийн шаардлагыг хангахаар гаргуулсан мөнгөний болон эд хөрөнгийн үнийн дүнгийн 0,5-10 хүртэлх хувиар урамшуулна” гэж, мөн зүйлийн 83.2 дахь хэсэгт “Энэ хуулийн 83.1-д заасан урамшууллыг шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа хэсэгчилэн биелсэн болон дуусгавар болсны дараа гэрээний үндсэн дээр төлбөр авагчаас төлбөрт гаргуулсан мөнгөн болон эд хөрөнгийн үнийн дүнгээс гаргуулна” гэж тус зүйлд заасан бөгөөд хуулийн 83.3 дахь хэсэгт урамшуулал олгох журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлахаар заажээ.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2002 оны 208 дугаар тушаалын 2 дугаар хавсралтаар батлагдсан Шийдвэр гүйцэтгэгчийн урамшууллыг суутгах, түүнийг хуваарилах журмын¹⁵ 2.1-д зааснаар биелүүлсэн шүүхийн шийдвэрийн хувьд мөнгөн болон эд хөрөнгийн үнийн дүнгээс 5-10 хувийн урамшууллыг суутгаж, аймаг, нийслэлийн ШГА-ны дансанд төвлөрүүлнэ. Журмын 3-т зааснаар урамшууллыг шийдвэр гүйцэтгэгчид, болзошгүй эрсдэлийн санд, шийдвэр гүйцэтгэгчийн үйл ажиллагааны бусад зардалд хуваарилдаг. Ингэхдээ шийдвэр гүйцэтгэгчид хуваарилах урамшууллын хэмжээ нь 1 сая хүртэлх төгрөгийн шийдвэрийн хувьд 5.5 хувь, 1-5 сая бол 4 хувь, 5-10 сая бол 3 хувь, 10-25 сая бол 2.5 хувь, 25-50 сая бол 2 хувь, 50-75 сая 1.5 хувь, 75-100 сая төгрөгийн 1 хувь, 100 саяас дээш бол 0.5 хувь байхаар заасан байна.

Урамшуулалтай байсан 2002-2016 оны хоорондын шийдвэрийн биелэлтийг авч үзвэл 4,7 тэрбум орчим мөнгөн дүн бүхий 413916 гүйцэтгэх хуудаст хамаарах шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанаас 1,6 тэрбум мөнгөн дүн бүхий гүйцэтгэх ажиллагаа биелэгдсэн байх бөгөөд энэ нь нийт гүйцэтгэвэл зохих гүйцэтгэх хуудасны 53 хувь, мөнгөн дүнгийн 35 хувийг эзэлж байна.

¹³ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7165>

¹⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=89>

¹⁵ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203760>

Харин урамшуулалгүй үеийн /2017-2024/ шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны гүйцэтгэх баримт бичгийн бодит биелэлтийн үзүүлэлт дундажаар 52.5 хувь, мөнгөн дүн 26.3 хувьтай ажилласан байна. Өөрөөр хэлбэл, гүйцэтгэх баримт бичгийн үнийн дүнгээс бодогдох урамшуулалгүй болсноор гүйцэтгэх баримт бичиг бага үнийн дүнтэй эсэхээс үл хамааран гүйцэтгэх баримт бичгийн биелэлт өндөр, мөнгөн дүнгийн биелэлт буурсан байна.

Өөр нэг ажиглагдаж буй чухал давтамж бол урамшуулалгүй үеийн 2017-2024 оны шийдвэрийн биелэлтийг үзэхэд, бүх онуудад гүйцэтгэх баримт бичгийн биелэлт мөнгөн дүнгийн биелэлтээс илүү байсан байна. 2015 онд буюу ШШГТХ 2017 батлагдахаас өмнө гүйцэтгэх хуудасны биелэлт 46.3 хувь, 2022 онд 54.6 хувь болж өссөн ч энд бага үнийн дүнтэй гүйцэтгэх баримт бичгийн өсөлтийн хувь 9.2 байсан, 5 саяас дээш гүйцэтгэх хуудаст явуулсан ажиллагааны биелэлт 3.3 хувиар өссөн. Шийдвэр гүйцэтгэгч урамшуулалтай байсан 2017 оноос өмнөх үед өндөр үнийн дүнтэй буюу урамшуулал ахиухан авах гүйцэтгэх баримт бичигт хийх ажиллагаа түлхүү явагдаж, бага үнийн дүнтэй гүйцэтгэх баримт бичгийн биелэлт сул, харин 2017 оноос хойш урамшуулалгүй тул бага үнийн дүнтэй хялбар гүйцэтгэж болох гүйцэтгэх баримт бичгийн биелэлт нь нэмэгджээ.¹⁶

Нөгөө талаас, урамшууллын хувь хэмжээг зохистой тогтоохгүй бол төлбөр төлөгч, төлбөр авагчийн хувьд санхүүгийн дарамт болох, улмаар шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд сөргөөр нөлөөлөх, гагцхүү том үнийн дүнтэй хэргүүд дээр ажиллагаа төвлөрөх зэрэг сөрөг үзэгдлүүд түгээмэл ажиглагддаг.¹⁷

Иймд гүйцэтгэлд суурилсан урамшууллыг бий болгох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

3.Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд холбогдон гаргасан гомдол нь шүүхэд хэрэг маргаан шийдвэрлүүлэх нэхэмжлэл, хүсэлт биш боловч манай улсын хувьд тус гомдлыг шүүхэд хэрэг маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журмаар анхан, давах шатны шүүхээр шийдвэрлэж байна. Үр дүнд нь гомдол гаргаснаар шийдвэр гүйцэтгэх албадлагын арга хэмжээ сунжрах гол нөхцөл болдог.

Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талаар гаргах талуудын гомдлыг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн дагуу гаргаж, төлбөр төлөгч нэхэмжлэгч, шийдвэр гүйцэтгэгч хариуцагч болж, зохигчийн эрх, үүргийг эдэлж, 3 шатны шүүхээр явах боломжтой байдаг төдийгүй тус хугацаанд ажиллагааг түдгэлзүүлдэг нь төлбөр төлөгч үндэслэлгүй олон гомдол шүүхэд гаргаж ажиллагааг удаашруулах арга барил болгон ашигладаг практик тогтсон байна.

Тухайлбал, 2022 онд хийсэн судалгаагаар, 2022 онд 786 гүйцэтгэх хуудасны 598 орчим тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий хөрөнгийг битүүмжлэн, хурааснаас 508 гомдлыг шүүхэд талууд гаргасан. Үүний 435 гомдлыг төлбөр төлөгч гаргасан. Төлбөр төлөгч ажиллагааг удаашруулах, түдгэлзүүлэх зорилгоор ихэвчлэн шүүхэд гомдол гаргадаг.

¹⁶ Я.Батгэрэл, Шийдвэр гүйцэтгэгчийн урамшуулал, хэрэгцээ шаардлага, ШШГЕГ-ын Шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд нөлөөлөх хүчин зүйлс, тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам хэлэлцүүлэг, 2023.

¹⁷ З.Шагдарсүрэн, Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны урамшууллын тогтолцоо, олон улсын туршлага, ШШГЕГ-ын Шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд нөлөөлөх хүчин зүйлс, тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам хэлэлцүүлэг, 2023.

Харин гадаад орны зарим туршлагын хувьд, тухайлбал, БНСУ-д, нэн даруй гомдол гаргах нь гүйцэтгэлийн ажиллагааг түдгэлзүүлэх үндэслэл болохгүй. Гомдлыг эцэслэн шийдвэрлэх хүртэл төлбөр төлөгчийн барьцаатайгаар, эсхүл барьцаагүйгээр шийдвэрийн биелэлтийг хэсэгчлэн, эсхүл бүхэлд нь түдгэлзүүлэх шийдвэр гаргах, эсхүл төлбөр авагчийн барьцаатайгаар гүйцэтгэлийн ажиллагааг үргэлжлүүлэх шийдвэр гаргана. Энэ түдгэлзүүлэх, эсхүл үргэлжлүүлэх шийдвэрт гомдол гаргаж үл болно.¹⁸

Мөн ХБНГУ-ын хувьд, гомдол гаргасан бол шүүх хүсэлтийг үндэслэн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааг төлбөр төлөгчөөс баталгаа гаргуулан, эсхүл баталгаа гаргуулахгүйгээр түр түдгэлзүүлэх, эсхүл зөвхөн төлбөр авагчаас баталгаа гаргуулсныг үндэслэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулна. Төлбөр авагч баталгаа гаргаж чадахгүй, эсхүл онцгой хүндрэлтэй байгаа бөгөөд хойшлуулах нь төлбөр авагчид нөхөн төлөхөд бэрхшээлтэй байх, эсхүл хохирол учрахаар бол, эсхүл бусад шалтгааны улмаас төлбөр авагч зөвшөөрөхгүй байгаа бол хүсэлтийг нь үндэслэн шүүхийн шийдвэрийг урьдчилсан байдлаар гүйцэтгэх боломжтойд тооцно. Төлбөр авагчийн ашиг сонирхол илт давамгай байх тохиолдолд төлбөр төлөгчийн түдгэлзүүлэх хүсэлтийг хангахгүй байх зохицуулалттай байна.¹⁹

БНСУ-д нэн даруй гомдол (immediate compliant) гаргах буюу шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааны журам зөрчсөн гэж үзвэл гүйцэтгэлийн шүүхийн шийдвэрт зөвхөн хуульд заасан үндэслэлээр нэн даруй гомдол гаргаж болдог.²⁰ Харин ХБНГУ-ын хувьд шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүх нь шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаатай холбоотой гомдлыг хянадаг байна.²¹

Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны гомдол нь нэхэмжлэл (law suit) биш, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан дахь эсэргүүцэл буюу гомдол (objection, complaint) бөгөөд энэ утгаараа шийдвэр гүйцэтгэл хариуцсан шүүгч шуурхай 7-14 хоногт шийдвэрлэдэг буюу заавал хуралдаан хийхгүйгээр шийддэг.

Иймд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд холбогдох гомдлыг шуурхай шийдвэрлэх шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч, мөн гомдлыг нэхэмжлэл гэж үзэхгүй байх, харин албадлагын үе шатны гомдол гэж үзэж түргэн шийдвэрлэж, ажиллагаа удаашрахаас сэргийлэх шаардлага тулгарчээ.

4.Эд хөрөнгийн үнэлгээний тайланг эс зөвшөөрвөл шүүхэд хандан гаргасан гомдлыг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэдэг.

Төлбөрийн үүргийг хангуулах эд хөрөнгийн үнэлгээний тайланг эс зөвшөөрвөл Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн дагуу төлбөр төлөгч нэхэмжлэгч, шийдвэр гүйцэтгэгч хариуцагч болж, зохигчийн эрх, үүргийг эдэлж, 3 шатны шүүхээр маргаанаа шийдвэрлүүлэх боломжтой байдаг төдийгүй тус хугацаанд ажиллагааг түдгэлзүүлдэг нь төлбөр төлөгч үндэслэлгүй олон гомдол шүүхэд гаргаж, ажиллагааг удаашруулах арга барил болгон ашигладаг практик тогтсон байна.

Эд хөрөнгийн үнэлгээний талаар шүүхэд гаргасан гомдол 2023 онд 362 буюу нийт 546 гомдлын 66.3 хувь нь байсан бол 2024 онд үнэлгээний гомдол 377 буюу нийт

¹⁸ https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=41807&type=part&key=8

¹⁹ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

²⁰ https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=41807&type=part&key=8

²¹ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

486 гомдлын 77.5 хувь нь байсан байна.²² Харин 2023 онд нийт гаргасан энэ төрлийн гомдлын 31.5 хувь буюу 172 гомдлыг 1-ээс дээш жилийн хугацаанд шийдвэрлэсэн бол 2024 онд нийт гаргасан үнэлгээний гомдлын 35.8 хувь буюу 174 гомдлыг 1-ээс дээш жилийн хугацаанд шийдвэрлэсэн байна.²³

2023 оны байдлаар 267 тэрбумын 330 төлбөр төлөгчид хамаарах ажиллагаатай холбоотой эд хөрөнгийн үнэлгээний гомдол шүүхэд гаргаснаас улбаалан түдгэлзсэн байна.²⁴

Үнэлгээчний үнэлгээ тогтоосон үнэлгээний тайланг хүчингүй болгуулахаар шүүхэд хандах нь дараах эрсдэлийг бий болгож байна.²⁵ Үүнд:

- ойролцоогоор 2-4 жил шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа зогсох;
- төлбөр авагч төлбөрөө барьцаа хөрөнгөөс хүртэл гаргуулах боломжгүй хязгаарлагдах, удаашрах.

Иймээс эд хөрөнгийн үнэлгээний талаар гарсан гомдлыг шүүхэд бус, Хөрөнгийн үнэлгээний тухай хуулийн дагуу дахин, эсхүл нэмэлт үнэлгээ хийлгэх байдлаар шийдвэрлэх хэрэгцээ, шаардлага үүсчээ.

5.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд саад учруулахад хариуцлага оногдуулах нь Эрүү, зөрчлийн хууль тогтоомжоор зохицуулагддаг тул цагдаа, прокурор, шүүх гээд олон шат дамжлагыг туулдаг, гэтэл шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь шүүхийн шийдвэрийг албадан биелүүлэх сүүлийн үе шат байдаг ч шийдвэр гүйцэтгэгчид албадлага хэрэглэх хөшүүргүүд байхгүй байна.

Тухайлбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль батлагдаж, дагаж мөрдөж эхэлсэн буюу 2017 оны 07 сарын 01-ний өдрөөс хойш 7 орчим жилийн хугацаанд Эрүүгийн хуулийн дээрх гэмт хэрэгт 11 тохиолдолд шүүх хуралдаан хийж, гэм бурууг шийдвэрлэсэн байна.²⁶ Үүнээс нийслэлд 7, орон нутагт 4 шүүхийн шийдвэр хамаарч байна. Үүнээс 2 хэрэгт 6 сарын хугацаагаар хорих шийдвэр гаргасан байна. Гэхдээ эдгээр тохиолдлуудад хөрөнгийн мэдүүлгээ буруу гаргасан, зайлсхийсэн гэх үйлдлийг шийтгэсэн тохиолдол байхгүй буюу хөрөнгийн мэдүүлэг гаргахгүй байсан ч хариуцлага тооцдоггүй болно.

Зөрчлийн тухай хуулийн 15.2 дугаар зүйлийн 2-т заасан хууль сахиулах чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа төрийн албан хаагчаас тавьсан хууль ёсны шаардлагыг биелүүлээгүй, төрийн албан хаагчийн үйл ажиллагаанд нь саад учруулсан, төрийн албан хаагчийг хүч хэрэглэхгүйгээр эсэргүүцсэн, эсхүл доромжилсон бол хүнийг хоёр зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хоёр мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох шийтгэл бүхий зөрчлийн хэргээр маш цөөн хүн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотойгоор шалгасан дараах тохиолдол байна. Үүнд:

²² ШШГЕГ-ын мэдээллээс 2025.

²³ ШШГЕГ-ын мэдээллээс 2025.

²⁴ Т.Наранцогт, Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны түдгэлзүүлэх үндэслэл, хугацааны зарим асуудал, Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны түдгэлзүүлэх үндэслэл, хугацааны зарим асуудал, ШШГЕГ-ын Шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэд нөлөөлөх хүчин зүйлс, тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам хэлэлцүүлэг, 2023.

²⁵ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн дагуу шийдвэрлэсэн иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэрт хийсэн дүн шинжилгээ 2023-аас.

²⁶ <https://shuukh.mn/cases/2/1>

2023 онд 16 хүнд, 2024 онд 28 хүнд тус тус торгох шийтгэл ногдуулсан бол мөн хуулийн 15.27 дугаар зүйлд заасан Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх зөрчлийн хэргээр 2022 онд 14 хүн шалгаснаас 4, 2023 онд 8 хүнд, 2024 онд 5 хүнд тус тус торгох шийтгэл ногдуулсан байна.²⁷ Гэтэл биелэгдээгүй иргэний шийдвэр гүйцэтгэл их буюу 2024 онд гэхэд 26619 төлбөр төлөгч төлбөрөө төлөөгүй байна.

БНСУ, ХНБГУ, Гүржийн туршлагаас харахад, шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгчид эдгээр торгох, баривчлах хөшүүргийг шуурхай хэрэглэх эрх нь байна. ХНБГУ-ын Иргэний процессын хуулийн 802g-д зааснаар шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүх баривчлах /coercive detention/ шийдвэр гаргана.²⁸ Гүрж улсын Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 14¹⁴⁻¹⁸-д зааснаар даатгалд хамрагдсан шийдвэр гүйцэтгэлийн цагдаа /enforcement police officer/ ажилладаг бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгч шаардлагатай тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэлийн цагдаагаар гүйцэтгүүлэх ажлын хүсэлт гаргах, хувийн шийдвэр гүйцэтгэгч ижил хүсэлт гаргах ч энэ тохиолдолд төлбөр төлдөг байна.²⁹

Иймд шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч эдгээр арга хэмжээг шууд хэрэглэх боломжтой байдлаар зохицуулж, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд саад учруулсан этгээдэд шуурхай арга хэмжээ авах нөхцөлийг бүрдүүлэх хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

6.Эд хөрөнгийн мэдүүлгийг албадан гаргуулдаг тогтолцоо байхгүй бөгөөд төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд бүртгэх нь тухайн этгээдийг төлбөрөө төлөх хөшүүрэг болох хэлбэрийн төдий бүртгэл болжээ.

Манай улсын хувьд төлбөртэй этгээдийн бүртгэл нь хаалттай мэдээлэл байна. Тодруулбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага улсын хэмжээнд иргэний шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдийн талаарх мэдээллийг цахим бүртгэлд оруулж, төлбөртэй этгээдийн бүртгэл хөтөлнө.³⁰ Иргэн, хуулийн этгээдийн хүсэлтээр шүүхийн шийдвэрээр тогтоосон төлбөртэй эсэх талаар тодорхойлолт, лавлагааг хүсэлт гаргагч иргэн, хуулийн этгээдэд олгож болохоор заасан. Ийнхүү тодорхойлолт, лавлагаа авахад төлбөртэй байхаар заажээ. Төлбөртэй бол лавлагаа, төлбөргүй бол тодорхойлолт гаргана. Гэхдээ энэхүү сангаас иргэн, хуулийн этгээдэд бусад этгээдийн талаарх мэдээлэл өгөхийг хориглосон.³¹

ХНБГУ-ын Иргэний процессын хуулийн 882f-д зааснаар төлбөр төлөгчтэй цаашид гэрээ байгуулах гэсэн ямар ч этгээд эдийн засгийн сөрөг үр дагавар гарахаас сэргийлж, гэрээ байгуулах эсэхээ шийдэхийн тулд энэхүү төлбөртэй этгээдийн бүртгэлээс мэдээлэл авч болдог байна.³² Гүрж улсын хувьд, төлбөртэй этгээдийн бүртгэл нь банк, ББСБ, төрийн байгууллагуудад нээлттэй бөгөөд сонирхогч этгээдэд төлбөртэйгээр нээлттэй байна.³³

Төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд заавал бүртгэх, түүнд бүртгэгдсэнээр төлбөр төлөгч төлбөрөө төлөх эрхийн хязгаарлалт бүхий хөшүүргүүдийг хуульчлах шаардлага үүсэж байна. Гүрж улсын хувьд, энэхүү бүртгэлд бүртгэгдсэнээр аливаа бүртгэлтэй үл хөдлөх эд хөрөнгө, хөдлөх эд хөрөнгийг захиран зарцуулах эрхэд хязгаарлалт тогтоох

²⁷ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээлэл.

²⁸ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

²⁹ <https://matsne.gov.ge/en/document/view/18442?publication=99>

³⁰ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 47.1 дэх хэсэг.

³¹ ХЗДХС-ын 2017 оны А/219 дүгээр тушаал.

³² https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

³³ <https://matsne.gov.ge/en/document/view/18442?publication=99>

үр дагавартай байдаг.³⁴ Тус улсын хувьд, Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх хуулийн 19¹-д зааснаар төлбөртэй этгээдийн бүртгэлийг мөнгөн хөрөнгө гаргуулах шийдвэр гүйцэтгэлийг эхэлмэгц заавал хийнэ.³⁵

Түүнчлэн эд хөрөнгийн мэдүүлэг заавал авах бөгөөд өгөхгүй, эсхүл худал мэдүүлбэл албадан ирүүлэх, төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд оруулах үндэслэл болох зохицуулалтыг бий болгох шаардлага үүссэн.

ХБНГУ-ын Иргэний процессын хуульд зааснаар эд хөрөнгийн тухай мэдүүлэг авахаар дуудахад төлбөр төлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр тогтоосон хугацааг хожимдуулсан, эсхүл мэдүүлэг өгөх үүргээ зөрчсөн бол төлбөр төлөгчдийн бүртгэлд бүртгэгдэх үр дагавартай байна.³⁶

Түүнчлэн хөрөнгийн мэдүүлэг өгөхгүй бол төлбөр авагчийн хүсэлтийг үндэслэн шүүхээс баривчлах шийдвэр гаргана. Баривчлах шийдвэрт төлбөр авагч ба төлбөр төлөгчийг, түүнчлэн баривчлах үндэслэлийг заана. Баривчлах шийдвэрийг биелүүлэхээс өмнө зайлшгүй хүргүүлэх шаардлагагүй.³⁷

Эд хөрөнгийн мэдүүлэг өгөөгүй, эсхүл буруу өгсөн, эсхүл төлбөр төлөх хөрөнгөгүй, хөрөнгө нь хүрэлцэхгүй бол төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд оруулдаг. Тус бүртгэлд орсноор банк, санхүүгийн байгууллагаас авах зээл, бусадтай бизнесийн үйл ажиллагааг хамтрах боломж хязгаарлагдахын зэрэгцээ тухайн төлбөр төлөгчийн үндсэн үйл ажиллагааг хязгаарладаг. Тухайлбал, төлбөр төлөгч хуульч бол хуульчаар ажиллах зөвшөөрлийг түдгэлзүүлдэг. Мөн төлбөртэй этгээдийн бүртгэл нь нийтэд нээлттэй байдаг тул төлбөр төлөгчид даруй төлбөрөө төлж, бүртгэлээс гарах гэж хичээх хөшүүрэг нь болдог.³⁸

Иймд эд хөрөнгийн мэдүүлгийг албадан заавал гаргуулах, мэдүүлгээ буруу, эсхүл дутуу мэдүүлсэн, зайлсхийсэн бол шийтгэдэг байх, мэдүүлэг өгөөгүй бол төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд бүртгэгдэх, төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд бүртгэгдсэнээр зарим эрхэд нь хязгаарлалт тогтоож, төлбөрийг төлүүлэх хөшүүрэгтэй байхаар хуульчлах шаардлагатай байна. Тухайлбал, гадаад зорчих эрхийг түдгэлзүүлэхэд субъектив байдлаар хандах боломж олгохгүйгээр хууль алагчлахгүй үйлчлэх объектив шаардлагыг бий болгох шаардлагатай болжээ.

7.Хугацаа хэтэрсний хүү төлдөггүй, шийдвэр гарсан дүнгээр хэдэн ч жилийн дараа төлөхөд хариуцлага тооцохгүй байгаа нь төлбөр төлөгч төлбөрийг төлөхгүй удаашруулах боломжийг олгож байна.

Төлбөрийг цаг хугацаанд нь төлөөгүйн хүү, торгууль, алдангийг ХБНГУ, Норвеги, Швед, Япон, БНСУ, Сингапур, Эстонид төлбөр төлөгчид оногдуулдаг байна. Гэрээгээр зохицуулаагүй байсан ч шийдвэр гүйцэтгэгчдэд ийнхүү төлбөр төлөгчөөс хугацаандаа төлөөгүй нөхцөлд хүү, алданги, торгуулийг авах эрхийг олгосон байдаг.³⁹

³⁴ <https://matsne.gov.ge/en/document/view/18442?publication=99>

³⁵ <https://matsne.gov.ge/en/document/view/18442?publication=99>

³⁶ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

³⁷ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

³⁸ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бавариа мужид хийсэн ажлын айлчлалын үр дүнгээс, 2024 оны 12 дугаар сар.

³⁹ ЕСБХБ, Зарим улсын шийдвэр гүйцэтгэлийн хуулийн зохицуулалтыг харьцуулсан судалгаа, 2025 оны 1 дүгээр сар.

Энэ асуудлыг хуульчилж, төлбөр төлөгч төлбөрөө цаг тухайд нь төлөх хөшүүргийг бий болгох шаардлага үүссэн.

8.Үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгөд явуулах ажиллагааны журмыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Тухайлбал, үл хөдлөх эд хөрөнгөд явуулах ажиллагаанд битүүмжлэх, хураах 2 ажиллагааг заавал хийдэг. Гэтэл хураах асуудал үл хөдлөх эд хөрөнгийн тухайд байхгүй байдаг. Мөн барьцааны зүйл бол битүүмжлэх шаардлагагүй шуурхай албадан худалдах зэрэг зохицуулалт байхгүйгээс барьцааны зүйлийг үл маргах журмаар гаргуулах Иргэний хуулийн зохицуулалт хэрэгжих боломжгүй болдог.

Иймд шүүхийн шийдвэрээр барьцаа хөрөнгөөс төлбөр гаргуулах ажиллагаа явуулах ялгамжтай бөгөөд үр нөлөөтэй зохицуулалт бий болгох буюу барьцааны зүйл бол битүүмжлэх шаардлагагүй шууд дуудлага худалдаа явуулах зэргээр гэрээнд итгэх итгэлийг хамгаалж, ажиллагаа шуурхай, үр нөлөөтэй явагдах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлага үүссэн.

10.Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах гүйцэтгэх хуудасны биелэлтийг авч үзвэл, 2025 оны хувьд 50 гаруй тэрбум төгрөгийн 16596 гүйцэтгэх хуудаснаас, 15186 гүйцэтгэх хуудасны 36 гаруй тэрбум төгрөгийн тэтгэлэг төлөгдөөгүй буюу гүйцэтгэх хуудасны биелэлт 49 хувьтай байна.⁴⁰

Хүүхдийн тэтгэлэг төлөхгүй байгаа хөрөнгө, орлогогүй тэтгэлэг төлөгч бол төрөөс хүүхдийн тэтгэлгийг урьдчилан төлөх, тухайн этгээд ажил хөдөлмөр, аж ахуй эрхлэх зэргээр төлбөрийн чадвартай болсны дараа төлбөрийг нөхөн гаргуулж, уг санд төлдөг механизмыг бүрдүүлэх замаар хүүхдийн тэтгэлэг тасралтгүй байх зарчмыг хангах шаардлагатай байна. ХБНГУ-д ийм төрлийн тэтгэлгийн сан ажилладаг байна.⁴¹ Иймд хүүхдийн тэтгэлгийг тодорхой тохиолдолд төрөөс урьдчилан төлөх, тэтгэлэг төлөгчөөс төрд нөхөн төлүүлэх зохицуулалтыг бий болгох хэрэгцээ, шаардлага үүсчээ.

Гурав.Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох дараах практик хэрэгцээ, шаардлага бий болсон:

Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн биелэлт 2018 оноос хойш тогтмол буурч ирсэн нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тоон мэдээнээс харагдаж байгаа бөгөөд захиргааны мөнгөн төлбөр гаргуулах гүйцэтгэх хуудсын хувьд 2023 онд 26 тэрбум төгрөгийн 406 гүйцэтгэх хуудас байснаас 19.5 тэрбум төгрөгийн 194 гүйцэтгэх хуудас биелэгдэж, 212 гүйцэтгэх хуудасны 6 тэрбум гаруй төгрөгийн үлдэгдэлтэй байна.⁴²

Дээрх асуудлын шалтгаанд, эрх зүйн зохицуулалтын хангалтгүй, үр нөлөөгүй байдал нөлөөлж байна. Өнөөдрийн байдлаар захиргааны шийдвэр гүйцэтгэлийн харилцааг Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 15 дугаар бүлэгт ердөө хоёр зүйлээр зохицуулж байгаа бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн холбогдох зохицуулалт оновчгүй, дутуу, үр нөлөө багатай байна.

Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг одоогоор иргэний шийдвэр гүйцэтгэгчээр дамжуулан гүйцэтгүүлж, шийдвэр биелээгүй тохиолдолд дээд шатны албан тушаалтанд мэдэгдэх арга хэмжээ авах зохицуулалттай бөгөөд бодит

⁴⁰ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын мэдээлэл 2024

⁴¹ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бавариа мужид хийсэн ажлын айлчлалын үр дүнгээс, 2024 оны 12 дугаар сар.

⁴² Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын мэдээлэл 2023

байдал дээр захиргаа шийдвэрээ биелүүлэхгүй байх тохиолдол түгээмэл, албадлагын үр нөлөөтэй механизм дутмаг байна. Үүний улмаас шүүхийн шийдвэр бодитоор хэрэгжихгүй байна.

Харин олон улсын туршлагаас үзвэл, захиргааны шийдвэрийг заавал биелүүлэх зарчмыг хангах үүднээс шүүгч өөрөө захиргааны дээд байгууллагад мэдэгдэхээс гадна шийдвэр биелүүлэх хүртэл өдөр тутмын мөнгөн торгууль оногдуулах, сахилгын хариуцлага хүлээлгэх, үл биелүүлсээр байвал энэ талаарх мэдээллийг олон нийтэд ил тод болгох зэрэг албадлагын хөшүүргийг хэрэглэдэг бөгөөд ингэснээр захиргааны хэргийн шийдвэр гүйцэтгэл үр дүнтэй хэрэгждэг байна.

Иймд захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн төрөл, онцлогт нийцсэн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тусгай журмыг нарийвчлан тогтоож, шүүхийн шийдвэрийг бодитоор хэрэгжүүлэх зорилгоор хариуцагчид мөнгөн хэлбэрийн үүрэг хүлээлгэх, албадан гаргуулах, биелүүлээгүй хугацаанд давтан торгууль ногдуулах, сахилгын хариуцлага оногдуулах, олон нийтэд мэдээлэх зэрэг албадлагын үр нөлөөтэй арга хэмжээг хуульчлан, дээд шатны байгууллага болон хянан шийдвэрлэсэн шүүгчийн идэвхтэй хяналтад хэрэгжүүлэх замаар захиргааны шийдвэр гүйцэтгэлийг заавал биелэгддэг тогтолцоонд шилжүүлэх практик шаардлага байна.

Хоёр.Хуулийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4, 14.5 дахь хэсэгт заасны дагуу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл, Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн төсөл, Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг тус тус хамтад нь хэлэлцүүлэхээр багцлан боловсруулна.

1.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөл дараах бүтэцтэй байна. Үүнд:

- Нийтлэг үндэслэлд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үүсэх үндэслэл, зарчим, шийдвэр гүйцэтгэгч, шийдвэр гүйцэтгэх хугацаа, мэдэгдэх асуудал зэргийг тусгана;
- Зөрчлийн хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа;
- Эрүүгийн хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа, үүнд хорихоос өөр төрлийн болон хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг тусгах ба энэ хэсэгт хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлтийг сайжруулахад чиглэсэн өөрчлөлтийг тусгана.

2.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөл дараах бүтэцтэй байна. Үүнд:

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, тогтолцоо;
- Бүрэн эрх, чиг үүрэг;
- Шийдвэр гүйцэтгэгчид тавигдах шаардлага, эрх зүйн байдал;

- Бусад.

3.Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн төслийг боловсруулна. Уг хуулийн төсөл нь дараах бүтэцтэй байна. Үүнд:

- Нийтлэг үндэслэл
- Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гомдол гаргах тухайд шуурхай гомдол гаргах үндэслэл, гомдолд тавигдах шаардлага, аман хуралдаан хийлгүйгээр шуурхай шийдвэрлэх, давж заалдах, гомдол гаргах, шийдвэрлэх хугацаа, хожимдуулж гомдол гаргавал гомдол гаргах эрхээ алдах зэргийг тусгана.
- Ажиллагаа үүсгэх, хөөн хэлэлцэх хугацаа, түдгэлзүүлэх үндэслэл, дуусгавар болгох асуудлыг тусгана.
- Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны зардал, урамшуулал зэргийг хуульчлана.
- Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны албадлагын арга хэмжээг хуульчлах, үүнд эд хөрөнгийн мэдүүлэг, төлбөртэй этгээдийн бүртгэлийн ач холбогдолтой болгоход чиглэсэн өөрчлөлтийг тусгана.
- Үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгөд явуулах ажиллагаа, эдийн бус шаардлагыг хангуулах журмыг боловсронгуй болгож, төлбөрт гаргуулж болохгүй хөрөнгө, орлогын талаарх зохицуулалтыг тусгана.
- Төлбөрийн шаардлагыг хангах дараалал, гадаад улсын болон олон улсын шүүх, арбитрын шийдвэр, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, гадаад улсын болон олон улсын байгууллагын Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дэх хөрөнгөд явуулах шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг мөн тусгана.

4.Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр захиргааны шийдвэр гүйцэтгэлийн журмыг боловсронгуй болгоно.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар дараах эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар бий болно:

1.Иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тогтолцоог ял шийтгэл эдлүүлэх тогтолцооноос салгаж, бие даасан, хараат бус, үр дүнтэй, шуурхай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлж, шүүхийн шийдвэр заавал биелэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Түүнчлэн үе шаттайгаар хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоонд шилжих бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Тодруулбал, жил бүр нийт иргэний шийдвэр гүйцэтгэгчийн 10 хувийг хувийн шийдвэр гүйцэтгэл хэлбэрт шилжүүлж, 10 жилийн дараа гэхэд иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг бүрэн хэмжээгээр хувийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоогоор хэрэгжүүлдэг болно;

2.Төлбөр авагч төлбөрөө цаг тухайд нь авч, эрхээ сэргээлгэх боломжгүй удаан хугацаа өнгөрдөг, иргэд, бизнес эрхлэгчдийн шүүхэд итгэх итгэл алдагдсан явдлыг

шийдвэрлэх ач холбогдолтой. Нөгөөтэйгүүр, шүүхийн шийдвэрийг цаг тухайд нь заавал биелүүлэх ёстой гэх төлбөр төлөгчийн ухамсар, хариуцлагыг дээшлүүлнэ;

3.Чанаргүй зээлийн хэмжээ буурч, зээлийн хүү багасах, эдийн засаг дахь мөнгөний эргэлт идэвхжих, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдэх нөхцөл бүрдэнэ. Мөн шүүхийн шийдвэр зөвхөн цаасан дээр үлдэх бус бодитоор хэрэгжиж, төлбөр төлөгч үүргээ хугацаанд нь биелүүлэх хариуцлагын тогтолцоо төлөвшинө. Үүний үр дүнд шүүхийн шийдвэрийг заавал биелүүлэх эрх зүйн соёл, нийгмийн ёс зүй, хандлага бэхжинэ;

4.Иргэний шийдвэр гүйцэтгэл үр дүнтэй хэрэгжиж, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үндэслэлгүй удааширдаг байдал үгүй болсноор эрх зүйт төрийн үзүүлэлтийн нэгэн үзүүлэлт болох иргэний эрхийн хамгаалалт үзүүлэлтээр Монгол Улс урагшлах, улмаар хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, бизнес эрхлэх таатай орчин бүрэлдэх нэгэн чухал хөшүүрэг болно;

5.Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талуудын хуульд заагаагүй, эсхүл үндэслэлээ тодорхойлоогүй гомдол удаа дараа гаргадаг байдлыг хязгаарлах буюу гомдол шийдвэрлэх урьдчилан шийдвэрлэх ажиллагаа бүхий иргэний хэргийн анхан шатны шүүхэд гомдол гарган хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны ердийн журмаар гомдлыг шийдвэрлэдэг байдлыг халж, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны албадлагын заавал биелүүлэх онцлогт тохирсон шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд холбогдуулан гомдол шийдвэрлэх тусгай журам бий болгосноор эдгээр төрлийн гомдлоос шалтгаалан шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа тодорхойгүй хугацаагаар удааширдаг байдал үгүй болно. Түүнчлэн гомдол гаргаснаар ажиллагаа түдгэлзэхгүй болсноор ажиллагааны эсрэг үндэслэлгүй гомдлыг төлбөр төлөгч гаргаж, гацаах байдал буурна;

6.Үнэлгээ тогтоох асуудал нь зах зээлийн ханш хэрхэн өөрчлөгдөхөөс хамаарах цаг хугацаанаас хамаарсан асуудал тул дахин, эсхүл нэмэлт үнэлгээг Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн дагуу хийлгүүлэх хүсэлт гаргах, харин үнэлгээчин томилсон шийдвэрийн талаарх гомдлыг шийдвэр гүйцэтгэх шүүхэд шуурхай гаргах байдлаар ялгамжтай хуульчилснаар үнэлгээг хүчингүйд тооцох гомдлыг шүүхэд гарган ажиллагаа удаан хугацаанд удаашрах, уг ажиллагаа нь зорилгодоо хүрч чадахгүй буюу энэхүү хугацааны дараа үнэлгээ нь өөрчлөгдсөн байдаг тул дахин, нэмэлт үнэлгээ хийлгэх хүсэлтийг гаргаж ажиллагаа түдгэлзэгдэхгүй үргэлжлэх нөхцөл бүрдэнэ;

7.Үл хөдлөх эд хөрөнгөд явуулах ажиллагааг барьцааны болон барьцааны бус үл хөдлөх эд хөрөнгөд явуулах ажиллагаа гэж ялгамжтай тусгаж, битүүмжлээд, дараа нь хураасны үндсэн дээр үнэлгээ хийлгэн албадан дуудлага худалдаанд оруулах нүсэр ажиллагааг давхцалгүй шуурхай болгож зөвхөн битүүмжлэн үнэлүүлж, дуудлага худалдаанд оруулснаар ажиллагаа удаашрахаас сэргийлнэ;

8.Анхны болон хоёр дахь дуудлага худалдаанд 2022 онд буюу жилийн хугацаанд 193 оролцогч оролцож, нийт нийтэд зарласан анхны дуудлага худалдааны 1.8 хувь, хоёр дахь дуудлага худалдааны 18.5 хувьд харгалзах үл хөдлөх эд хөрөнгө худалдан борлуулагдсан буюу нийт 536.8 тэрбум төгрөгийн үл хөдлөх эд хөрөнгө албадан дуудлага худалдаа явуулахаар нийтэд зарласнаас 30.4 тэрбум төгрөгийн үл хөдлөх эд хөрөнгө нь албадан дуудлага худалдаагаар зарагдсан. Иймд дуудлага худалдааны хүртээмж, нээлттэй, шуурхай байдлыг нэмэгдүүлж, байршил үл харгалзан цахим дуудлага худалдаа явуулах, улмаар дуудлага худалдаанд оролцох оролцогч нэмэгдэж, худалдан борлуулагдах хөрөнгийн хэмжээ нэмэгдэнэ. Түүнчлэн

борлуулалтын бусад хэлбэрийг нээлттэй болгосноор шийдвэр гүйцэтгэлийн чанар, хэмжээ нэмэгдэнэ;

9.Албадан дуудлага худалдаанд ялагч төлбөрөө шилжүүлсэн бол тухайн хөрөнгийн өмчлөх эрхийг нэн даруй шилжүүлэх талаарх зохицуулалтыг бий болгосноор дуудлага худалдаанд оролцож, хөрөнгө худалдан авах шийдвэр гаргах этгээдийн тоо нэмэгдэхэд нөлөөлнө;

10.Хөрөнгийн мэдүүлгийг шүүхээс авснаар төлбөр авагч хөрөнгө сонгох боломжийг бүрдүүлснээр шийдвэр гүйцэтгэл үр дүнтэй, оновчтой явагдахад нөлөөлнө. Төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд бүртгэгдсэний үр дагаврыг хуульчилснаар төлөх хөшүүрэг бий болно;

11.Хугацаа хэтрүүлсний хүүг бий болгосноор төлбөр төлөх хөшүүрэг болж, төлбөр авагчийн эрх удаан хугацаанд зөрчигдөхөөс сэргийлнэ;

12.Албадлагын арга хэмжээний хөшүүрэг болох торгох, саатуулах арга хэмжээг шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч авч болохоор тусгаснаар төлбөр төлөгчийг хариуцлагажуулах хөшүүрэг болно;

13.Түүнчлэн захиргааны шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн “үргэлжлэл” гэдэг утгаараа захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой шүүхийн шийдвэрт гомдол, нэхэмжлэл гаргахгүй байхаар зохицуулж, одоо байгаа удааширсан журмыг багасгаж, хугацааны хувьд хурдан шийдэгдэхээр зохицуулж, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хэргийг анхан шатны журмаар шийдвэрлэсэн шүүх удирдан явуулахаар тусгаснаар ойлгомжгүй, тодорхойгүй байдал үүсэхээс урьдчилан сэргийлсэн, Монгол Улсад захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр тогтоосон хугацаанд заавал биелэгдэхэд түлхэц болно;

14.Эрүүгийн болон зөрчлийн хэргийн шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааг иргэн, хуулийн этгээд заавал биелүүлэх, хоригдлын эрхийг сайжруулах, хоригдлын ажлын байр нэмэгдсэнээр гэмт хэргийн улмаас бусдад учирсан хохирлыг бүрэн төлүүлэх, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх, улсын төсвийн ачаалал буурч, улсын эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлнэ.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Энэхүү хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Иргэний улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүгийн хуульд нэмэлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зээлийн мэдээллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Монгол улсын иргэн гадаадад хувийн хэргээр зорчих, цагаачлах тухай хуульд нэмэлт оруулах

тухай, Банкны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Даатгалын мэргэжлийн оролцогчийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөл, түүнчлэн “Хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг тус тус боловсруулна.

---oOo---